

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ У КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Олександра Дубасенюк
почесний академік НАПН України, доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри педагогіки,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, 10008, Україна
dubasenyuk@ ukr.net

У статті розкриваються особливості засвоєння майбутніми педагогами концептуальних положень неперервної освіти при вивченні курсу андрагогіки з основами акмеології в умовах магістратури. Студенти оволодівають категоріальним апаратом цієї сфери, а також усвідомлюють сутність безперервної освіти, котра розглядається як головний принцип її організації, як система, що охоплює всі рівні освіти від дошкільної до післявузівської. Важливим є акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрантів, який полягає у виявленні природного потенціалу кожної людини та створенні умов для творчого продуктивного розвитку його інтересів, обдарувань. Магістранти засвоюють особливості та вимоги до навчання дорослих, серед них: самостійність, організація спільної роботи, індивідуалізація, системність, актуалізація результатів навчання, опора на досвід, свобода при виборі цілей, змісту, форм, методів навчання, розвиток освітніх потреб.

Ключові слова: акмеологічний підхід, концептуальні положення, магістранти, неперервна освіта, освіта дорослих.

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF CONTINUING EDUCATION IN THE SYSTEM PEDAGOGICAL TRAINING FOR PROSPECTIVE MASTERS IN THE CONTEXT OF THE ACMEOLOGICAL APPROACH

The article reveals the peculiarities of the perspective teachers' mastering the continuing education by studying the course of andragogy with the basics of acmeology in the conditions of the magistracy. The students acquire the

categorical apparatus of this sphere; and also consider continuous education: 1) as the main principle of its organization, 2) as a system that covers all levels of education from preschool to postgraduate. They also fathom the basic functions of lifelong learning: compensating, adaptive developmental. An important part is the acmeological approach to continuing education and in particular to the pedagogical training of undergraduate students, which helps the students: to learn to identify the natural potential of each person and create a favorable educational environment for the creative productive development of the personality's interests and talents. In the conditions of the magistracy, the students acquire the principles of organization of the system of continuous education (humanization, continuity, predictability, variability, ability to self-organization and self-development). Conceptual foundations of continuing education appear as a condition and a means of development of the personality and society. The graduates master the peculiarities and requirements for adult learning: the leading role of self-study, the importance of organizing teamwork, individualization and systematic learning, updating its results, the need to rely on adult experience, freedom in choosing the goals, content, forms, methods, time, place of study, the development of educational needs.

Key words: acmeological approach, adult education. continuous education, conceptual positions, undergraduate students

Актуальність проблеми. Процеси суспільної трансформації неминуче спричиняють зміну різних соціальних структур, наповнюють їх функціонування новим змістом. Зазнає змін і система вищої освіти, яка повинна забезпечити педагогічну підготовку майбутніх магістрів до роботи в нових соціокультурних умовах. Тим самим вагомо підвищується роль педагога у формуванні особистості – важливого ресурсу прогресивного розвитку сучасного суспільства. Необхідно привести процес навчання у відповідність до нових вимог суспільства, наповнити його новим змістом, не лише співзвучним із сьогоденними реаліями освіти, але й спрямованим на випереджуюче реагування на зміни в потребах суспільства. Ключовим чинником дієвості такого реформування є перегляд змісту, форм і методів підготовки педагогічних кадрів в умовах магістратури.

Прогнозування та визначення конкретних шляхів реалізації педагогічної освіти на сучасному етапі розвитку нашої держави має ґрунтуватися на врахуванні особливостей, іманентно притаманних самому цивілізаційному розвитку, передусім – взаємодії еволюційних і революційних змін. Кардинальним змінам у суспільстві відповідають докорінні зміни у підходах до безперервної освіти особистості. Особливої ваги вони набирають сьогодні: освітні заклади починають працювати у новому законодавчому просторі відповідно до Закону України "Про освіту" та Закону України «Про вищу освіту», Концепції розвитку неперервної

педагогічної освіти (2013); Концепції розвитку освіти в Україні на 2015-2025 (проект); Концепція освіти дорослих в Україні (2011) та ін.

Проблема неперервної освіти вивчалася багатьма зарубіжними (П. Джарвіс, Дж. Кідд, Е. Кінг, С. Кортней, П. Ленгранд, М. Ноулс, А. Роджерс, Б.Г. Ананьєв, А.В. Даринський, С.І. Змеев І.А. Колеснікова, Н.В. Кузьміна) та вітчизняними вченими (О.В. Аніщенко, С.П. Архіпова Л.Б. Лукьянова, Н.Г. Ничкало, Л.Є Сігаєва, О.І. Огієнко та ін.) в різних аспектах – законодавчому, теоретико-методологічному, концептуальному [Архіпова, 2002; Змеев, 2007; Онушкін, Е.И.Огарев, 1995; Освіта дорослих, 2002].

Мета статті: проаналізувати особливості засвоєння майбутніми педагогами концептуальних положень неперервної освіти в умовах магістратури.

Виклад матеріалу. Реформування системи вищої освіти призводить до появи у магістерських програмах нових педагогічних дисциплін, одна з яких є «Андрагогіка з основами акмеології».

Майбутні магістри мають засвоїти концептуальні положення неперервної освіти, які спрямовані на розвиток особистості впродовж життя: усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини; це постійне цілеспрямоване залучення людини до соціокультурного досвіду, яке має здійснюватися на всіх етапах існуючої системи освіти; створення умов для безперервного навчання людини, забезпечення взаємозв'язку і наступності на різних етапах системи освіти. У теорії і практиці безперервної освіти особливий акцент робиться на освіті дорослих за межами базової освіти – набуття і підвищення кваліфікації, перепідготовка у процесі зміни професії, освіта у процесі адаптації до зміни соціальних умов.

Майбутні педагоги вивчають різні позиції науковців щодо *визначення неперервної освіти як процесу*. Серед них – «ціложиттєве навчання», «продовжувана освіта», «довічна освіта», «довічне учіння», «перманентна освіта», «подальша освіта», «освіта дорослих» тощо. Існує і таке поняття як «поновлювана освіта» – одержання освіти «певними частинами» впродовж життя, відхід від практики тривалого навчання у виші, відірваного від трудової діяльності, взаємодія освіти з іншими видами діяльності, зокрема з професійною. Можна виділити різні погляди вчених щодо поняття «неперервна освіта». Один із спеціалістів у цій сфері О.П. Владиславлев зазначає: поки мало хто по суті усвідомлює, що неперервна освіта вимагає принцип нових змін у підходах до організації всієї системи освіти; концепція освіти – як базової, так і допоміжної – повинна принципово відрізнятися від традиційної. На Заході така концепція вже створена, і вона суттєво відрізняється від нашої [Владиславлев, 1989].

Магістранти знайомляться з ідеями зарубіжних учених, які розглядають неперервну освіту у таких основних аспектах, по-перше, як головний принцип організації системи освіти, а по-друге, як систему, що охоплює всі рівні освіти від дошкільної до післявузівської і забезпечує людині можливість накопичення й удосконалення професійних і загальнокультурних знань протягом усього життя. У розвинених країнах безперервна освіта стала функціональним доповненням до діяльності недостатньо розвинених шкільних освітніх систем. З кінця 60-х років неперервна освіта ХХ ст. – неодмінний атрибут освіти дорослих. Сьогодні її проблематика концентрується у сфері андрагогіки. Особливо інтенсивно неперервна освіта дорослих розвивається з акцентом на гнучкі освітні послуги, в яких поєднується загальноосвітня і професійна підготовка (навчальні центри, центри освіти дорослих, відкриті університети, регіональні коледжі, регіон, який навчається) [Алибекова, 1992, с. 54].

Мету освіти впродовж життя, Л.Б. Лукьянова визначає як цілісний розвиток особистості протягом життя, підвищення її професійної і соціальної адаптації в швидко змінюваному сучасному суспільстві; розвиток її здатностей і можливостей, де центральну позицію ідеї посідає сама людина, її особистість, бажання й прагнення постійного розвитку [Основи андрагогіки, 2003, с. 9].

Проблематику неперервної освіти можна умовно поділити на дві сфери. Перша – пов'язана з побудовою неперервної освіти як частини соціальної практики (соціально-освітній аспект неперервної освіти). Друга – із самим процесом освоєння людиною нового життєвого, соціального досвіду (психолого-педагогічний аспект неперервної освіти).

У науковій літературі виділяються *функції неперервної освіти*, які мають осмислити майбутні педагоги: компенсуюча (ліквідація прогалин базової освіти), адаптивна (оперативна підготовка і перепідготовка в умовах змінної виробничої і соціальної ситуації), розвивальна (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання) [Архипова, 2002].

При цьому канали реалізації неперервної освіти охоплюють усю сферу формальної і неформальної освіти, включають державну освітню систему, приватні навчальні заклади, очне, вечірнє і заочне навчання, а також "дистанційну освіту" (засоби поштового зв'язку, теле- і радіокомунікації, комп'ютерного доступу до банків інформації телефонними каналами і т. ін.), що пов'язане зі зростанням рівня інформатизації суспільства, розширенням можливостей доступу до різних інформаційних фондів.

Ідея неперервної освіти пов'язана із переходом освітньої теорії і практики від парадигми викладання до парадигми самоосвіти і саморозвитку. Це означає її перехід у засіб творчого зростання особистості, потреби людини у реалізації її творчого потенціалу, конструктивного подолання ситуації соціальної і професійної життєвої

кризи. І в цьому аспекті велика роль належить педагогу, андрагогу, який має допомагати зростаючій особистості долати життєві кризові явища.

Для майбутніх магістрів важливим є *акмеологічний аспект* неперервної освіти: допомога з боку педагогів, андрагогів у визначення природного потенціалу кожної людини та створення умов для максимального розвитку цього потенціалу, оскільки людина може отримувати задоволення тільки від такої роботи, яка знаходиться у межах її потреб, інтересів, схильностей, обдарувань. Тому для психолого-педагогічних досліджень важливою сферою проблематики неперервної освіти є питання самоактуалізації людиною своїх цінностей і творчого потенціалу в освітньому процесі [Ананьєв, 1977; Кузьмина, 2002]. Неперервна освіта в її широкому розумінні не обмежується термінами, простором, місцем та методами учіння; вона об'єднує всю діяльність і ресурси у сфері освіти і спрямована на досягнення гармонійного розвитку потенціалу особистості і прогресу у перетворенні суспільства.

Водночас неперервна освіта розглядається і як *засіб зв'язку та інтеграції* елементів існуючої системи освіти, як *основоположний принцип* організаційної перебудови різних ланок освіти. Для майбутніх магістрів вагомими постають ціннісні характеристики неперервної освіти, а саме гуманізм; демократизм (рівність доступу); всезагальність (включеність всього населення до різних структур і рівнів освіти); інтеграція (формальних і неформальних структур традиційного і нового типу); гнучкість (навчальних планів і програм, способів організації навчального процесу); варіантність стратегій учня, зв'язок із життям індивіда; професійною і соціальною діяльністю.

Неперервна освіта в Україні набуває особливого значення в умовах формування ринкових відносин, своєрідної соціокультурної ситуації, за якої гнучкість і мобільність не зводяться лише до сфери виробничого функціонування людини, але й стають як соціальною, так і особистісною проблемою, що безпосередньо відображається на освітній сфері [Концепція освіти дорослих в Україні, 2011].

Найважливіші проблеми неперервної освіти, які мають усвідомити майбутні педагоги, пов'язані з інтеграцією усталеної освітньої системи і навчальних закладів нового типу, координацією й інтеграцією української освіти зі світовим освітнім співтовариством. У деяких країнах діють регіональні й міжнародні центри, які розробляють проблематику і координують програми та інформаційний обмін з питань неперервної освіти, переважно дорослих. Зокрема, у світі діють Європейський центр з питань неперервної освіти і дозвілля, Африканська асоціація з грамотності й освіти дорослих, Європейська асоціація з освіти дорослих тощо. Особливої ваги у світі набула Американська національна асоціація з освіти дорослих і неперервної освіти. З 1973 року діє Міжнародна рада з освіти дорослих.

Неперервна освіта постає як веління науково-технічної цивілізації, еволюційно-поступального розвитку суспільства. Під впливом цих факторів відбуваються значні зміни в системі освіти: право на освіту в будь-якому віці; пріоритетне завдання освіти – забезпечити людину розумінням наукової картини навколишнього світу, знаннями, уміннями і навичками, необхідними для повноцінної творчої праці, яка б приносила задоволення життю у сучасному суспільстві; орієнтація при виборі змісту, форм та методів навчання на інтереси розвитку людини як особистості і як активного і компетентного суб'єкта різних видів діяльності; зосередженість діяльності всіх видів навчальних закладів на формуванні і збагаченні таких особистісно значущих якостей людини, як розвиток інтелектуального потенціалу співгромадян, громадянськість, мобільність, здатність до багатогранної участі у житті суспільства; освіта має забезпечити процес перманентності розвитку людини, а тому повинна стати природною основою, складовою її способу життя у будь-якому віці.

В основу побудови системи неперервної освіти слід покласти такі передумови, які мають засвоїти майбутні магістри: різні, але адекватні для кожного члена суспільства можливості отримання загальної і професійної освіти, що відображають його соціальні наміри, професійні інтереси та максимально задовольняють індивідуальні, духовні, інтелектуальні потреби особистості; рівноцінність у часі навчання у різних навчальних закладах для отримання відповідного рівня освіти (професійного), а також наявність принципової можливості нетрадиційних шляхів одержання освіти (наприклад, екстернат) при обов'язковому забезпеченні належного рівня професійної компетентності; завершеність освіти на кожному рівні підготовки до професійної діяльності, що забезпечує, з одного боку, рівень професійної компетентності, необхідний для активного вступу в трудову діяльність (швидку адаптацію), а з іншого боку, створюють фундамент і "необхідність" для подальшого професійного вдосконалення; гнучкість організаційних форм професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, їх спрямованість на вирішення освітніх завдань при максимальній економії ресурсів системи (інтеграція, центри колективного користування та ін.).

В умовах магістратури студенти оволодівають *принципами* організації системи неперервної освіти. *Гуманізація*, що має на меті орієнтацію всіх підсистем (починаючи з дошкільної освіти) на формування різнобічно і гармонійно розвиненої особистості, на виховання розмаїття індивідуальностей, що передбачає діалогічність і диференціацію навчально-виховних систем, розгляд загальної освіти як мети і засобу всіх підсистем, гуманізація навчальних дисциплін (природничонаукових, соціально-культурних, технічних і технологічних циклів). *Наступність* як відображення на кожному рівні освіти перспективних вимог наступних її ланок і системи освіти в цілому, розгляд кожного рівня освіти як моменту

переходу від попереднього рівня до наступного. *Прогностичність*, тобто орієнтація навчально-виховних цілей системи освіти не тільки на актуальні, але й на перспективні вимоги соціального замовлення і на актуальні та перспективні потреби, що розвиваються, і пізнавальні здібності самої особистості. *Варіативність* як можливість досягнення цілей освіти в різних формах і режимах (часових і просторових). *Здатність до самоорганізації і саморозвитку*, що виявляється в гнучкості та адаптивності навчально-виховних систем, у здатності перебудовуватись, переходити в новий режим функціонування залежно від обставин, що змінюються, а при необхідності – впливати на ці обставини, перетворювати їх [Архипова, 2002, с. 42].

Відтак, неперервна освіта дорослих, що важливо засвоїти студентам магістратури, постає як умова розвитку особистості і суспільства. Освіта дорослих є підсистемою загальної системи неперервної освіти, її відносно відокремлений підрозділ, основним завданням якого – сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя. У цьому сенсі освіта дорослих є соціальним інститутом, який забезпечує довічне збагачення творчого потенціалу особистості.

Майбутні магістри вивчають і осмислюють відмінності освіти дорослих від дитячо-юнацької освіти (Л.Б. Лукьянова, Л.Є. Сігаєва). Ці особливості зумовлені а) специфікою контингенту: суб'єктами навчальної діяльності є особи, залучені до сфери професійної діяльності; дорослі, які готують себе до нових соціальних ролей в умовах ринкової економіки; безробітні; люди “третього віку”; інваліди; особи, які змінили через певні обставини звичний спосіб життя (переселенці, колишні військовослужбовці); б) своєрідністю освітніх закладів, форм і методів їх діяльності – їх орієнтація на освітні потреби осіб, що є суб'єктами різних видів практичної діяльності, і на режим їх соціального життя; в) змістом цілей і завдань освітнього процесу, особливостями форм і методів педагогічної роботи із суб'єктами навчальної діяльності: при цьому акцент робиться на засвоєння нового (прогресивного) соціально-культурного досвіду; використання переважно активних форм і методів навчання дорослих [Змеев, 2007; Основы андрагогики, 2003; Онушкин, 1995].

Студенти магістратури розуміють, що дорослий має специфічні характеристики. Доросла людина: усвідомлює себе самостійною, самокерованою особистістю; володіє запасом життєвого, професійного і соціального досвіду, який стає все більш важливим джерелом навчання його самого і його колег; у своїй готовності до навчання виходить із прагнення за допомогою навчання вирішити життєво важливі проблеми і досягти конкретних цілей; прагне до негайної реалізації отриманих знань, умінь, навичок і якостей; у навчальній діяльності залежить значною мірою від побутових, професійних, соціальних та інших умов [Архипова, 2002, с. 45].

Магістранти засвоюють особливості та вимоги до навчання дорослих:

1. Визначено провідну роль самостійного навчання, яке стає основним видом навчальної діяльності.
2. Важливість організації спільної роботи, пов'язаної з плануванням, реалізацією й оцінюванням процесу навчання.
3. Необхідність опори на досвід дорослих, який використовується як одне з джерел навчання.
4. Індивідуалізація навчання, що передбачає створення індивідуальної програми, орієнтованої на конкретні освітні потреби і завдання дорослих учнів, певний рівень їх підготовки, досвід і психофізіологічні особливості.
5. Системність навчання, що передбачає дотримання відповідних цілей – змісту – форм – методів – засобів навчання й оцінки результатів.
6. Відповідність конкретним життєво важливим цілям (виконання нових соціальних ролей, удосконалення особистості); врахування професійних і соціальних факторів.
7. Актуалізація результатів навчання, що орієнтоване на негайне застосування на практиці отриманих знань, умінь і навичок.
8. Надання певної свободи при виборі цілей, змісту, форм, методів, джерел, термінів, часу, місця навчання і способів оцінки результатів.
9. Розвиток освітніх потреб (конкретизація нових після досягнення поставлених раніше завдань) [Архипова, 2002, с. 45].

Майбутні педагоги мають осмислити нові функції андрагога, який насамперед виступає експертом, організатором спільної навчальної діяльності, у подальшому створює авторські навчальні програми, в т.ч. індивідуальні, і тільки потім – джерело додаткових знань, умінь, навичок і розвитку нових якостей особистості. Педагог/андрагог постає не стільки наставником, скільки консультантом, творцем сприятливих розвивальних умов.

С.П. Архіпова зазначає, що зміст освіти дорослих також повинен мати поліфункційний характер, на відміну від “мономоделі”, орієнтованої на підготовку до тієї чи іншої професійної діяльності. За умови такого підходу науковці виділяють певні галузі знань: освіта, зорієнтована на навчання основ знань (грамотності); освіта, спрямована на самовизначення людини у різних сферах діяльності, що передбачає зв'язок загальної і професійної освіти із загальнокультурним розвитком особистості; освіта, орієнтована на залучення людини до загальнолюдських цінностей, сучасної цивілізації, глобальних проблем сучасності.

Майбутнім магістрантам важливо засвоїти психологічні аспекти безперервної освіти. Так, Б.Г. Ананьєв за результатами програми комплексного вивчення особистості зрілої людини дійшов висновку: “У ході освіти дорослої людини зростає ступінь навченості при деякому уповільненні швидкості інтелектуальних реакцій” [Ананьєв, 1977, с. 36].

Виявлено, що загальна і спеціальна освіта для дорослих виконує не лише культурну і технічну функцію, але й допомагає підвищенню життєздатності і життєстійкості людини. Саме розвиток інтелекту особистості, здатності до навчання, постійної самоосвіти дорослої людини – велика сила, яка протистоїть еволюційним процесам [Ананьєв, 1977, с. 362]. Доведено, що освіта постає головним фактором розвитку зрілої людини” [Кузьмина, 2002, с. 8].

Крім того, багатовимірне бачення неперервної освіти, основою якого є глибоке володіння концептуальними педагогічними положеннями:

- сприяє усвідомленню магістрантами перспективних тенденцій та завдань сучасної освіти та освіти дорослих зокрема;
- допомагає орієнтуватися у нових концепціях, теоріях, ідеях, технологіях;
- озброює майбутніх магістрів системою науково-педагогічних та дослідницьких методів аналітико-синтетичної діяльності;
- забезпечує ефективність проектування цілей, завдань, форм та методів неперервної освіти та педагогічної діяльності вчителя;
- дозволяє моделювати педагогічні ситуації та аналізувати шляхи їх розв’язання.

Відповідно у майбутніх магістрів поступово формується концептуальне мислення щодо проблематики неперервної освіти за такими рівнями: *репродуктивний рівень* (знайомляться з основними поняттями сфери безперервної освіти та освіти дорослих, усвідомлюють її значення); *адаптивний рівень* (дають інтерпретацію опорної схеми розділу; визначають та пояснюють сутність базових понять на основі їх категорійного аналізу, інтерпретують загальні закономірності процесу становлення особистості та обґрунтовують вплив провідних чинників на цей процес); *конструктивний рівень* (використовують набуті знання та традиційні методи при розв’язанні стандартних педагогічних ситуацій під керівництвом викладача, прагнуть конструювати власні визначення базових понять розділу); *творчий рівень* (реалізують набуті знання у нестандартних ситуаціях, при розв’язанні складних педагогічних проблем під керівництвом викладача, застосовуючи при цьому нестандартні прийоми і засоби; прагнуть до розвитку певних особистісних якостей); *дослідницький рівень* (встановлюють логіко-структурну залежність між основними педагогічними поняттями, самостійно розробляють опорні схеми з окремих питань, пишуть реферати з актуальних проблем освіти дорослих, виступають з доповідями, набувають рис педагога-дослідника, узагальнюють результати своєї роботи); *оцінно-узагальнюючий рівень* (оцінюють значення неперервної освіти у сучасних умовах, ґрунтуючись на визначених критеріях, виконують творчі роботи, оцінюють результати власної діяльності, досягають успіху в розвитку та реалізації власного природного потенціалу).

Відтак, можна виділити *акмеологічні умови* системи неперервної освіти, що сприяє особистісно-професійному зростанню майбутнього педагога в умовах магістратури. До них віднесено: урахування принципів організації безперервної освіти; упровадження суб'єктного підходу, який пов'язаний з розвитком природного потенціалу і творчих здібностей майбутнього педагога, що дають змогу йому вибудовувати продуктивні стратегії життєвого шляху; посилення інтеграційної ролі андрагогічного та акмеологічного супроводу як цілісного і безперервного процесу вивчення, розвитку, саморозвитку пізнавальної сфери й особистості майбутнього педагога, розробку і реалізацію відповідного змісту, моделей, технологій освіти дорослих.

Висновки. Таким чином, засвоєння майбутніми магістрами концептуальних положень неперервної освіти передбачає моделювання розвивального акмеологічного середовища, що створює не тільки теоретико-методологічне підґрунтя для розгортання наукового пошуку у сфері андрагогічної та акмеологічної проблематики, але й передбачає забезпечення ефективних умов для особистісного і професійного зростання педагога, досягнення ним акме-вершин у сфері професійної майстерності.

Література

1. Акмеология качества профессиональной деятельности специалиста : монография / Н.В. Кузьмина, С.Д. Пожарский, Л.Е. Паутова. – Санкт-Петербург-Коломна-Рязань, 2008. – 376 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 379 с.
3. Антов Н.А. Непрерывное образование и ВУЗ / Н.А. Антов. – М.: Наука, 1989. – 238 с.
4. Алибекова Г.З. Учебно-педагогические комплексы в системе непрерывного образования / Г.З. Алибекова // Сов. педагогика. – 1992. – № 9, 10. – С. 54-60.
5. Архипова С.П. Основы андрагогтики: навч. посібник. – Черкаси, 2002. – 183 с.
6. Владиславлев А. П. В поисках концепции / А. П. Владиславлев // Вестник высшей школы. – 1989. – № 6. – С. 48-50.
7. Даринский А.В. Кого и как включать в систему образования взрослых / А.В. Даринский // Педагогика. – 1995. – № 2. – С. 61-64.
8. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С.И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
9. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.
10. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии / Н.В. Кузьмина. – СПб., 2002. – 36 с.

11. Основы андрагогики / под. ред. И.А. Колесниковой. – М: АКАДЕМА, 2003. – С. 5-19.
12. Онушкин В.Г. Образование взрослых: Междисциплинарный словарь терминологии / В.Г.Онушкин, Е.И.Огарев. – СПб., 1995. – С. 98-99.
13. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л. Б., Сігаєва Л. Є., Аніщенко О. В. та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 420 с.
14. Степанова Е.И. Психология взрослых – основа акмеологии / Е.И. Степанова. – СПб., 1995. – 234 с.

References

1. Kuzmina N.V., Pozharskiy S.D., Pautova L.E. *Akmeologiya kachestva professionalnoy deyatel'nosti spetsialista* (The acmeology of the qualities of the professional activity of the specialist). Sankt-Peterburg-Kolomna-Ryazan. 2008. 376 p.
2. Ananyev B.G. *O problemakh sovremennogo chelovekoznaniiya* (About the problems of modern person study). M.: Nauka. 1977. 379 p.
3. Antov N.A. *Nepreryvnoye obrazovaniye i VUZ* (Continuous education and the institute of higher learning). M.: Nauka, 1989. 238 p.
4. Alibekova G.Z. *Uchebno-pedagogicheskiye komplekсы v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya* (Studying and pedagogical complexes in the system of continuous education), Sov. Pedagogika, 1992, no 9. 10, pp, 54-60.
5. Arkhypova S.P. (2002) *Osnovy andragogyky* (The fundamentals of andragogy). Cherkasy, 2003. 183 p.
6. Vladislavlev A. P. (1989) *V poiskakh kontseptsii* (In the search of the conception). Vestnik vysshey shkoly, no 6, pp. 48-50.
7. Darinskiy A.V. (1995) *Kogo i kak vklyuchat v sistemu obrazovaniya vzroslykh* (Who and how must be included in the system of adult education). Pedagogika, no 2, pp. 61-64.
8. Zmeyer S.I. (2007) *Andragogika: osnovy teorii. istorii i tekhnologii obucheniya vzroslykh* (The andragogy: the fundamentals of the theory, history and technology of adult education). M.: PER SE, 2007. 272 p.
9. *Kontsepsiya osvity doroslykh v Ukraini* (2011) (The concept of adult education in Ukraine) / Ukl.: Luk"yanova L.B. Nizhyn: PP Lysenko, 2011. 24 p.
10. Kuzmina N.V. *Predmet akmeologii* (The subject of acmeology). SPb., 2002. 36 p.
11. *Osnovy andragogiki* (The fundamentals of andragogy) pod. red. I.A. Kolesnikovoy. M: АКАДЕМА, 2003. P. 5-19.
13. Luk"yanova L. B., Sihayeva L. Ye., Anishchenko O. V. et al. *Osvita doroslykh: teoretychni i metodolohichni zasady* (The adult education: theoretican and methodological fundamentals). K.: Pedagogichna dumka, 2012. 420 p.

14. Stepanova E.I. *Psikhologiya vzroslykh – osnova akmeologii* (The psychology of the adults is the fundamentals of acmeology). SPb., 1995. 234 p.

Dubasenyuk Alexandra Antonovna
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Zhytomyr Ivan Franko State University
Velyka Berdychivska str, 40, 10008, Ukraine
dubasenyuk@ukr.net
Professor of the Department of Pedagogy,.
Honored Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
1969, Lugansk State Pedagogical Institute by T.G.Shevchenko
Teacher of mathematics and physics
Практикум з педагогіки» (2004),
«Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання» (2010),
«Методологія наукової діяльності» (2012),
«Методика викладання педагогіки» (2014),
«Методологія і методи науково-педагогічного дослідження» (2016).